

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

**YAZILIŞININ 950. YILI ANISINA
ULUSLARARASI
KUTADGU BİLİĞ VE TÜRK DÜNYASI
SEMPOZYUMU**

(3-5 EKİM 2019 ANKARA/TÜRKİYE)

Sempozyum Bildiri Kitabı

YAZILIŞININ 950. YILI ANISINA ULUSLARARASI

KUTADGU BİLİG VE TÜRK DÜNYASI SEMPOZYUMU

(3-5 EKİM 2019 ANKARA/TÜRKİYE)

(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Web Tabanlı Elektronik Yayın)

BİLDİRİLER KİTABI

ISBN 978-605-7893-04-8

Editör: Prof. Dr. M. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Editör Yardımcıları:

Arş. Gör. Bekir Yavuz PEKACAR

Arş. Gör. Gökçen BİLGİN AKSOY

Arş. Gör. Bahar TÜRKYILMAZ

İÇİNDEKİLER

KURULLAR	12
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRÜ SAYIN PROF. DR. YUSUF TEKİN'İN AÇIŞ KONUŞMASI	15
ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ DEKANI SAYIN PROF. DR. SUNA TİMUR AĞILDERE'NİN AÇIŞ KONUŞMASI	24
SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU BAŞKANI PROF. DR. M. FATİH KİRİŞÇİOĞLU'NUN AÇIŞ KONUŞMASI	27
EDEBİYAT	31
GELENEĞİN GENLERİ VE UZANTILARI BAĞLAMINDA KUTADGU BİLİG'DE ŞAİRE BAKIŞ	33
Aysun ÇELİK.....	33
TÜRK KURTULUŞ SAVAŞININ TÜRK DÜNYASI EDEBİYATINDAKİ YANSIMALARI ...	50
Prof. Dr. Bilgehan Atsız GÖKDAĞ.....	50
Öğr. Gör. Osman KABADAYI.....	50
BUKET UZUNER'İN UYUMSUZ DEFNE KAMAN'IN MACERALARI SU ADLI ROMANINDA KUTADGU BİLİG'İN İZİNİ SÜRMEK	72
Cafer GARİPER	72
Yasemin BAYRAKTAR.....	72
KÜLTÜR AKTARIMINDA ÇOCUK EDEBİYATININ ÖNEMİ VE KUTADGU BİLİG	83
Fatih AKMAN.....	83
URALHAN BÖKEY'İN «ŞEYTAN KÖPRÜSÜ» İSİMLİ ESERİNİN HERMENÖTİK DEĞERLENDİRİLMESİ	89
Ibraykızı GÜLCAN.....	89
TARİHİ ROMANLARDA ETNO-KÜLTÜREL UNSURLARIN İŞLEVLERİ AKTARMA YOLLARI	96
Laura TELGARAYEVA.....	96
EDEBİ DEĞERLER AÇISINDAN <i>KUTADGU BİLİG</i>	103
Nâzım H. POLAT	103
ÇOCUKLAR İÇİN KUTADGU BİLİG	112
Dr. Sinan ATEŞ.....	112
KUTADGU BİLİG HAKKINDA ABDURRAUF FITRAT'IN DEĞERLENDİRMELERİ VE ÖZBEKİSTAN'DA KUTADGU BİLİG ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARA BİR BAKIŞ	121
Veli Savaş YELOK	121
KAZAK EDEBİYATI'NDA KISSA/KISSA VE DİLİ ÜZERİNE BİR İNCELEME	122
Yerlan ALASHBAYEV	122
KAZAK TARİHİ ROMANLARINDA ESKİ TÜRK SOSYO-KÜLTÜREL ÖZELLİKLERİ YANSITAN TARİHİ METAFORLAR	123

Zhazira OTYZBAY.....	123
DİL	125
KUTADGU BİLİĞ'İN KAHİRE NÜSHASI VE MİSİR MİLLÎ KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN TÜRKÇE YAZMA ESERLERİN MAHİYETLERİ	127
Abuzer KALYON	127
Filiz KALYON.....	127
İLK İSLÂMÎ TÜRKÇE METİNLERDE <i>büte</i> ‘çok’ ZARFI ÜZERİNE	143
Buket Nur KIRMIZIGÜL	143
KONARGÖÇER KÜLTÜRÜN ZAMAN KAVRAMLARININ KAZAKÇADAKİ KULLANIMI ..	155
Cemile KINACI	155
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN, TÜRK LEHÇE VE EDEBİYATLARINA KARŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARININ İNCELENMESİ (TATAR TÜRKÇESİ ÖRNEĞİ)	164
Cüneyt AKIN	164
Sinan SARAÇLI.....	164
ATEBETÜ'L-HAKÂYİK'TA GEÇEN KALIP SÖZLER	176
Dilek ERGÖNENÇ	176
Mesut KAŞIKÇI.....	176
KARAHANLI TÜRKÇESİNDEN HAKAŞÇAYA SES DENKLİKLERİ	186
Ekrem ARIKOĞLU	186
Emine GÜVEN	186
GÜNEY KIRGIZİSTAN ÖZBEKLERİNİN TANIKLIĞINDA ÖZBEK TÜRKÇESİNDE “EKMEK” İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI	192
Erdi ERBEDEN.....	192
HAREZM TÜRK EDEBİ DİLİ ÜZERİNE	207
Farid S. HAKIMCANOV.....	207
KUTADGU BİLİĞ'DE GEÇEN ORGAN ADLARININ SAHA TÜRKÇESİNDEKİ ORGAN ADLARIYLA KARŞILAŞTIRILMASI	226
Prof. Dr. Fatih KİRİŞÇİOĞLU	226
Arş. Gör. B. Yavuz PEKACAR	226
KUTADGU BİLİĞ ESASINDA YENİ UYGUR VE KARAHANLI TÜRKÇESİNİN LEKSİK VE MORFOLOJİK AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	238
Mehmet Fatih KİRİŞÇİOĞLU	238
Leylâ KARAKURT.....	238
KUTADGU BİLİĞ'E ALINTI SÖZCÜKLER BAĞLAMINDA BAKIŞ	252
Prof. Dr. Fatma AÇIK	252
TÜRKÇENİN TARİH BOYUNCA DÜNYA DİLLERİNE ETKİSİ	267
Doç. Dr. Fikret ALİZADE	267

YUSUF HAS HACİB'İN "KUTADGU BİLİĞ" ABİDESİ VE ÇAĞDAŞ AZERBAYCAN TÜRKÇESİNİN SÖZ VARLIĞINDA İNTEGRAL VE DİFERANSİYELLİĞİN FAKTOLOJİ TEZAHÜRÜ	278
Doç. Dr. GIZILGÜL ABDULLAYEVA	278
TÜRKİYE'DE YAPILAN TÜRK LEHÇE ÇALIŞMALARINA DİL BİRLİĞİ BAĞLAMINDA ELEŞTİREL BİR BAKIŞ	291
Gökçe Yükselen PELER	291
PHONETIC COMPREHENSION OF BORROWINGS IN TURKISH AND AZERBAIJANI	300
Dr. Gulshan MAHARRAMOVA	300
KUTADGU BİLİĞ'DE TAM YALANCI EŞ DEĞER FİLLER: BAŞKURT TÜRKÇESİ İLE BİR KARŞILAŞTIRMA	309
Habibe YAZICI ERSOY	309
KARS İLİ AĞIZLARI İLE GÜNEY AZERBAYCAN AĞIZLARININ VOKAL SİSTEMİNDE SES GEÇİTLERİ	328
Doç. Dr. Hatıra ABDULLAYEVA.....	328
KUTADGU BİLİĞ'DEKİ BİLİNÇ İFADELERİNİN KIRGIZ TÜRKÇESİNDEKİ DURUMU ...	336
İbrahim ATABEY	336
ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERSİ (9, 10, 11 ve 12. SINIFLAR) ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE KİTAPLARINDA KARAHANLI DÖNEMİ ESERLERİNİN VE KUTADGU BİLİĞ'İN KULLANIMI	344
İhsan KALENDEROĞLU.....	344
KIRIM TATARCASININ SÖZ VARLIĞINDA ÖLÜM İLE İLGİLİ SÖZLER VE SÖZ KALİPLERİ	358
Dr. Işıl İŞIKTAŞ SAVA.....	358
ÇIKARIM EDİMİ ÜZERİNE -KUTADGU BİLİĞ ÖRNEĞİYLE-	374
Kerime ÜSTÜNOVA.....	374
KUTADGU BİLİĞ'DEKİ ÜNLEM GRUPLARINA EDİMBİLİMSEL BİR BAKIŞ	389
Mediha MANGIR	389
BAĞIMSIZLIK DÖNEMİNDE ÇAĞDAŞ AZERBAYCAN EDEBİ TÜRKÇESİNİN LEKSİK NORMUNA TÜRKİYE TÜRKÇESİNİN ETKİSİ	391
Doç. Dr. Mehriban ALİZADE	391
Pallas'ın "Srvnitelnie slovari vseh' yazıtkov' i nareçiy" Adlı Sözlüğündeki Kazakça Dilbirimlerin Ölçünlü Kazakçayla Karşılaştırılması	405
Doç. Dr. Murat CERİTOĞLU.....	405
MUTLULUK BİLGİSİ KUTADGU BİLİĞ'DE DUYGULAR	450
Nigâr KALKAN	450
HAYVAN UZUVLARININ GAGAUZ TÜRKLERİNİN KÜLTÜRÜ İÇERİSİNDEKİ YERİ	466
Nina PETROVICI	466

KAZAK DESTANLARINDAKİ AT MOTİFİ

Dr. Gulnaz Dautova⁸⁸

Özet

Epik destanlardaki kahramanın yol arkadaşı olan at motifine epik destanlarının metninden yola çıkarak analiz yapılacaktır. Atın kahramanın yardımcısı fonksiyonu araştırılacaktır. Epik destanların türünün farklılık gösterdiği gibi yardımcısı olan atların da fonksiyonunda görülen farklılığa değinilecektir. Epik destanlarda atın önemi büyüktür. Sebebi Türk halklarında at büyük bir öneme sahiptir. At, kahramanın tipik özelliklerinin yanı sıra onun yardımcısı, dostudur. Kahramanın yardıma ihtiyacı olan zamanda atın konuşabilmesi, tavsiyelerde bulunması, zor zamanlarında yardım etmesi gibi unsurlar örneklendirilecektir. Makalenin ana konusu Türk haklarının ruhani mirası, özellikle folklor mirasını modernizasyon etmektir. Kahramanın tip özelliklerini göstermek için onun yardımcılarının da araştırılması gerekmektedir.

Atın betimlenmesi destanın tür özelliklerine bağlıdır, destanın her bir türü atı tasvir etmenin ayrı yöntemini, örneğini ortaya koyar; ikincisi ise at, arkaik destanlardaki olağanüstü özelliklere sahip hayvandan son devirlerde yazılan romantik, aşk destanlarındaki atı gerçekçi bir sıfatla betimlemeye kadarki tarihî gelişim yolundan, değişimlerden geçmiştir. Destanın başkahramanına bağlı olmasını, ikincil bir unsur olarak betimlenmesine nazaran “tulpar” Kazak bozkırında meydana gelen destanların büyük çoğunluğunda eserin en önemli unsurlarından biridir ve o olmadan destanın olay örgüsünün gelişmesi mümkün değildir. Türk-Moğol coğrafyasında ve Kazak bozkırlarında ortaya çıkan destanların hepsinin olayları at üzerinde, kahramanın atı kullanmasıyla gerçekleşir. At destanın en önemli unsurlarından, kahramanlarından biridir. Destanın metni ne kadar eski ise o destandaki atın işlevi de o kadar çoktur. Arkaik destanda olağanüstü unsurların, mitolojik motiflerin çok fazla olması, ayrıca henüz gelişmemiş olan toplumsal bilinç atı kapsamlı bir şekilde tasvir etmeyi engellemiş ise, lirik destanın konusunun savaş ve kahramanlık değil aşk hikâyeleri olması da destandaki atın çok yönlü bir şekilde betimlenmesine engel olmuştur. Tarihî destanların, genelde, kahramanlık destanlarına göre kısa olması oradaki atın genişçe ve çok yönlü bir şekilde tasvir edilmesine imkân vermemiştir. Bu yüzden Kazak destanlarında derince ve çeşitli özellikleriyle anlatılan bir at imgesinin kahramanlık destanlarıyla oluştuğunu söylemek mümkündür.

⁸⁸ Al Farabi Üniversitesi Filoloji, Edebiyat ve Alem Dilleri Fakültesi Kazak Edebiyatı Bölümü

Epik destanlardaki *At* motifinin epik destanlarla aynı geçmişe uzanan, arkaik bir unsur olduğu gözden çıkarılmamalıdır. Epik destandaki kahramanın tip özelliklerini açmak için at motifine değinilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: kahraman, at, motif, arkaik destan, destansı kahraman yardımcıları, at özellikleri

THE IMAGE OF A HORSE IN KAZAKH EPICS

Abstract

The image of the horse, which is a friend of the epic hero, is comprehensively analyzed on the basis of epic texts. The image of the horse, which is the companion of the epic hero, is comprehensively analyzed on the basis of the texts of the epic. In the epic, much attention is paid to the horse. While in the Turkic people the role of transport cattle as a horse was special and one of the main values. The horse is characterized as the main assistant of the main character, an integral companion of the hero. In specific examples understand that when you need the help of the hero horse will be language, to give advice, to rescue from the sad moments. The main direction of the article is aimed at the spiritual revival of the cultural heritage of the Turkic peoples, including the folklore heritage. Batyr's friends in revealing the image of an epic hero is a topic that requires a comprehensive study in folklore.

The character of the horse depends on the genre features of the epic, each genre of the epic creates its own means, samples of the equestrian image; secondly, the image of the horse has passed the historical path of development from animals with fantastic properties in archaic epics to descriptions in the pure realistic character of horses in the romance, lyrical epics written in recent times. Despite the fact that the epic is subordinated to the main epic hero, the image of the horse is one of the most necessary images for most of the epic published in the Kazakh land, without which further development is impossible. In the Turkic-Mongolian space and in the Kazakh land, almost all the events of the epic take place on a horse, using a horse as the main character. The horse is one of the most important participants-the heroes of the epic. The more ancient the text of the epic, the greater are the functions performed by the horse.

If in the archaic epic too predominance of fantastic elements, mythical motives, still not perfecting public consciousness prevents the creation of a full-scale horse image, the main theme of the lyre-epic was the emergence of love stories.

Keywords: hero, horse, motif, archaic epic, like-minded epic hero, horse features

Eski (arkaik) epik destanlarımızın hemen hemen hepsinde sadece ana kahraman odak noktamız olup, onun atı hem önemli hem ikinci önemli roldedir. Kahramanın atı motifini destancılar hayali olarak eklememiştir. Epik destanların ve kahramanın bir tarihî gerçeğe dayandığı akılda tutulursa, onların bindikleri atın da varlığı bir gerçeğe dayanır ve saf kanlığı söz konusudur. Kahramanın atının da günümüze efsane olarak gelmesi, onların o zamanki varlığının bir delilidir. Eski mitlere dayanarak son devirlerde çıkan türev arkaik epik destanlardaki at motifi aşağıdaki özellikleri barındırır, bu tür eserlerde de epik destanlarındaki gibi at motifi yaygın olarak yer alır. Arkaik unsurların çok olmasına rağmen türev destanlarda at motifi eski epik destanlardaki at gibi kendi başına hareket edebilen, bağımsız bir karakter değildir. Bu eserlerdeki olağanüstülükler, arkaik motifler son zamanların algısına göre redakte edilmiş; gelişmiş ve stilistik açıdan en üst düzeyde olan epik destanlarla aynı konuma ulaşmıştır. Genelde Kazak epik destanlarındaki at motifi dönem dönem değişiklik göstermektedir. arkaik ve mitlerden kalan olağanüstü at motifi, realist bir motif olana kadar gelişme süreci geçirmiştir.

Türk halkları için atın önemi büyüktür. Ata binmenin önemini atalarımız çok eskiden fark etmiştir. Araştırmacı R.Berdibaev'e göre, eski Sakaların atlı askerlerinin gücü hakkında çok sayıda tarihî delil vardır (Berdibaev, 1982: 116). Atı ehlileştirmenin, ata binmenin Türk halklarının çok eskiden beri süregelen geleneği olduğu günümüzde kanıtlanmıştır. İngiliz araştırmacısı Kimberli Brown, Horse dergisinde yayınlanan makalesinde atı ilk ehlileştirilen bölgenin Asya olduğundan bahseder.

Türk halklarının epik destanlarında at motifleri unutulmaz, çok etkileyici bir şekilde görünür. At, kahramanın hem yardımcısı hem dostudur. Genel olarak fonksiyon açısından at motifi Türk halklarında hemen hemen aynı olmasına rağmen, epik destanın türüne göre fonksiyonunda genişleme veya daralma vardır.

Türk halklarındaki ortak epik destanlarındaki atın fonksiyonları hakkında Kazak araştırmacısı R.Berdibaev yedi unsur tespit etmiştir:

1. Uçan kuştan hızlılığı;
2. Kahramanın hem karakteri hem de ne istediği konusunda hissiyatlı olması, düşmanın kötü niyetini hissetmesi;
3. Zor zamanlarda konuşabilmesi, kahramana akıl vermesi, tavsiyelerde bulunması;
4. Uzun yollarda hiç yorulmaması, gücü;
5. Zor zamanlarda şekil değiştirebilmesi;
6. Düşmanın yaklaştığını önceden hissedip, sahibine haber vermesi;

7. Kahraman öldüğü takdirde cesedini bırakmayıp obasına getirmesi v.b. (Berdibaev, 1982: 3).

Bununla beraber, atın ya sahibinin yanında ya da tek başına düşmanla mücadele etmesi, kazanması, kuş, balık şekline ya da olay için gerekli başka bir hayvan veya insan kılığına girebilmesi, gökyüzüne uçması veya yer altına girmesi Türk destanlarında atların olağanüstü özelliklerindedir.

Türk halklarının destanlarında kahramanın kendine layık olan atı seçmesi, onunla karşılaşması da özel bir durumdur. İlk başlarda kahramanın kendine layık atı bulması biraz zor olur. Layık atı bulmasına bazen akıllı eşi yardımcı olur, bazen atın yürüyüşü ve duruşundan kendisi tanır. Bazı destanlarda ise at, kendini sahiplenmesini istediği kahramanı kendisi seçer.

Avcılık, kuş yetiştirme yetenekleri göçebe halka özel bir durumdur. Eskiden halkın atı, kuşu iyi tanıyabilmesi bir yetenektir. Bu yetenek aynı zamanda geleneğimizin bir parçası, asırlardır süregelen bir tecrübedir. Bunun ilk örneklerini epik destanlarda görebiliyoruz. Kahraman ilk başta atını tanıması, test etmesi lazımdır, sonradan ikisi arasında özel bağ kurulur. Bu özel durumu örneklendirecek olsak, Alpamış'ın Bayşubar'ı bulması, atı kuyruğundan tutup durdurması, atın da sahibini sürekli yere vurması gibi olaylardan sonra gerçekleşir. Savaşta at da sahibi de birbirine güç gösterisi yaparlar. Sonrasında Bayşubar başını eğmiştir.

Edige Batır destanında ise, Er Edige, Cılkıbay'ın birçok atının içinden iyi at bulamayıp, bir fakirin kötü atını istemiştir. Bu atı Cılkıbay iki ata değiştirip kahramana getirmiştir. Bu kötü atı Edige kendisi eğitip güzelleştirmiş ve sonradan yardımcısı, dostu olmuştur.

Köroğlu destanında ise Köroğlu'nun babasının kötü zannedilen bir atı seçmesi üzerine cezalandırılması motifinin yanısıra, Köroğlu'nun Arap Rayhan ile savaşı nüshasında bu motif yenilenmiş biçimdedir. Burada Köroğlu, Arap Rayhan'ın bindiği gök atı çok beğenir ve âşık olur. Bu atı kendisinin boz kırsığıyla çifleştirmek ister. Bu olayla ilgili ikisi arasındaki hadise büyür ve birbirlerine düşman olurlar. Rayhan onun atına âşık olmasından, atının soyunu istemesinden faydalanarak Batır'ın yengesi Barşagül'ü kaçıırır. Bu olay destanın bu kolunun konusu olmuştur. Olayın gelişme noktası budur ve sonrasında Köroğlu'nun yüreğinde kin birikir, bu da konu örgüsünü oluşturur.

Bazı destanlarda, örneğin Manas destanında at kahramanın kendisiyle aynı anda dünyaya gelir. Bu motif sadece Manas destanında değil, başka Kırgız destanlarında da, hatta Türk halklarının başka destanlarında da görülür. Bu konu hakkında araştırmacı Lipetz'in

Türk-Moğol destanları konusunda “Türk-Moğol destanlarındaki Batır Tipi ve At Motifi” (Lipetz, 1984: 262) adlı kitabında değindiği bir önemli husus vardır: Epik destanlardaki at ve sahibinin arasındaki özel bağ ikisinin aynı günde dünyaya gelmesi, kaderlerinde birlik olmasındandır.

Atı tanıyabilme yeteneğine bazen kahramanın eşi sahip olabilir. Bazı destanlarda atın kendisini değil bu özel ata hamile olan kısrağı tanımaya da rastlanır. Bu konudan araştırmacı Putilev, “Kahraman kendine ait olan o atı bulması ve eğitmesi lazım, bunun için de onlara genelde kadın kahramanlar, eşleri yardım ediyorlar” der (Putilev, 1988: 68).

Kobılandı Batır destanında ise bu süreçte kahramanın âşık olduğu kız Kurtka devreye girer. Hamile kısrağın karnından kendisinin çıkarttığı yavru atı Kurtka kendisi eğitir. Tayburıl tam eğitilmediğinden, Karaman’ın hilesinden dolayı Kobılandı’nın çok sinirlendiği olayda da Kurtka, ata sahip çıkar.

Kahramana layık atı onun eşinin tanınması ve seçmesi Karakıpsak Kobılandı Batır destanında daha da güzel anlatılır. İlk 1914 yılında Kazan şehrinde yayımlanan Karakıpsak Kobılandı Batır destanının B. Tolımbaev nüshasındaki Kurtka’nın bu özel yeteneği şu şekilde ifade edilir: Onlar göç ettiler ve yeni bir yurda kondular. Kondukları yurtta da çok at varmış. Bu bir çok atın içinden Kurtka Kız’ın gözleri bir kısrağı seçer ve Batır’a, “Batır, beni dahi verseniz de bu kısrağı alın” der. Kobılandı, seni verecek olsam bütün bir ulusun malını almam lazım der. Kurtka da, “Bu kısrağın karnında çok hızlı bir attan olan yavru var, sağ salim yavrusunu dünyaya getirirse sana at olarak vereceğim, şu an bindiğiniz at ne düşmana ne de kavgaya değer” der. Batır’a layık olan saf kan atı tanıyabilen eşi kendisini atla değiştirme pahasına olsa bile bu atı mutlaka almasını söyler. Kahramanın eşinin bu ata kendisinden bile daha çok önem vermesi, destandaki motif açısından kahramandan sonra ikinci sırada atın geldiğini açıkça gösterir.

Epik destanlarda bahadır ve atı insan dilinde anlaşılabilirler. Örneğin, Er Gökçe destanında, Sarı Tulpar da aniden insan dilinde konuşur. Bazı destanlarda sahibi ve atı arasında özgün diyaloglar yer alır. Genelde atın konuşması zor zamanlarda gerçekleşir. Sarı at, Er Kosay’ın babası Er Gökçe ile savaştan Canbırışı batırın şehrini üç kez dolayıp Er Kosay’a geri döner. Geri geldiğinde: ... “o şehirde bir kahverengi at varmış, bir sarı çocuk varmış, doksan ineğin sütünü içermiş. İkisini de öldürmen lazım! Yedi gün yedi gece koşturamazsam bana utanç, koşuşturamazsan sana utanç. Bir at değil bin at koşturmuş gibi yapayım, arkada iki Bayterek (ağaç) yapayım”, der. Er Kosay: “Ben kendi sesimi bin kişinin sesi gibi yapayım, başımı dağ gibi yapayım, gözümü şarırak (çadır evin tepesi) yapayım, yedi gün, yedi gece koşturamazsan sana utanç, savaşamazsam bana utanç!” (Babalar Sözi: 2006:

480) diye ant içer. Buradan gördüğümüz gibi at sadece sahibinin dediklerini yapmaz, kendi başına da hareket eder, sahibine ne yapması konusuna tavsiyede bulunur, adeta bir dostu gibidir. At şehrin sadece dışında koşarak içinde olağanüstü bir at ve çocuğun olduğunu bilmesi de bir yetidir.

“Karakıpsak Kobılandı Batır” destanının B. Tolımbaev nüshasında Kobılandı Kazan şehrine kadarki 40 günlük yol için tasalanır ve Burıl’a bir kamçı basar. Burıl at insan dilinde konuşmaya başlar, ikisi uzun uzun konuşur.

Sonuç: “Hangi kahramanlık destanı olursa olsun, atsız olanı yoktur. Hızlı atların yer aldığı çok eser vardır. Ama bunların en hacimlileri kahramanlık destanlardır”. Bu düşünceyle hemfikir olmakla beraber at motiflerinin epik destanlarda kahramanla birleştirilmiş olduğunu görüyoruz.

Epik destanların binlerce yıla dayanan tarihini aklımızda tutarsak, tarihî olayların dönem dönem değişmesi, toplum ve düşüncenin farklılaşması nedeniyle, destanların katmanlaşması yani yeni bölümlerin ve içeriğin eklenmesi doğaldır. Buna rağmen epik destanlardaki at motifinin destanla yaşıt olduğu, çok eskiye dayandığı unutulmamalıdır. Epik kahramanın tip özelliklerini açmakta ve eserin sanatsal görünümü, hikaye kusursuzluğu açısından at motifi önemlidir. Bugüne kadarki araştırılan eserler de buna tanıklık eder.

Kaynakça

- Babalar sözi (2006). *100 tomдық. Batırlar jırı*: Astana: Foliant
- Berdibaev, R. (1982). Qazaq éposı: *Janrlıq jäne stadiyalıq mäseleler*. Almatı: Ğılım
- Lipetz, R. (1984). *Obrazı batıra i ego konya v tyurko-mongol'skom épose*. Moskva: Nawka
- Putılov, B. (1988). *Geroičeskiy épos i deystvitel'nost'*. Lenıngrad: Nawka